

Петрик І.В.

студентка,

*Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова*

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ЗНАКОВО-СИМВОЛІЧНОЇ ФУНКЦІЇ КОЛЬОРУ В УКРАЇНСЬКОМУ МИСТЕЦТВІ

Століттями колір був потужним інструментом образотворчого мистецтва, особливо живопису, де є незамінним зображувальним засобом. Символічне значення кольору сформувалося ще в первісній культурі. Плин історії, набуття людиною життєвого досвіду, зміна міфологічно-релігійних уявлень, розвиток науки й техніки впливали на змістове наповнення сприйняття кольору.

Проблема історичного розвитку знаково-символічної функції кольору в українському мистецтві не була предметом окремого дослідження. Вивчення історії розвитку символіки кольорів в мистецтві, зокрема і

України, дозволяє художнику грамотно використовувати значення кольору в сучасній творчості, сприяє формуванню образно-художнього мислення майбутнього художника засобами колористики, оскільки кольорознавство є однією з фундаментальних дисциплін у мистецькій освіті.

Значну увагу вивченню теорії кольору приділяли художники й дослідники минулих століть Р. де Піль, Й.-В. Гете, П. Мондріан, Й. Іттен, В. Кандинський. У своїх працях Й. Іттен [1] логічно обґрунтував теорію кольору, котру зараз використовують дизайнери усього світу. В. Кандинський [2] приділяв велику увагу поєднанню кольору та форми, кольоровому символізму.

Аналіз сучасних публікацій засвідчує, що проблема вивчення знаково-символічної функції кольору в образотворчому мистецтві і сьогодні продовжує бути предметом наукового зацікавлення дослідників, серед яких Л.М. Миронова [3], С.В. Прищенко [4], Л.І. Сотник [5]. Праці стосуються окремих питань кольорознавства, символики кольору, функцій та візуальної мови кольору, проте комплексного аналізу історичного розвитку знаково-символічної функції кольору в українському мистецтві з позиції кольорознавства поки не здійснено.

Метою статті є окреслення історичного розвитку знаково-символічної функції кольору в українському мистецтві, що склалася у процесі тривалого історико-культурного та релігійно-філософського розвитку нації.

Для досягнення мети потрібно вирішити таке завдання: провести комплексний аналіз досліджень і публікацій щодо особливостей знаково-символічної функції кольору на території України протягом різних часових періодів, що допоможе не тільки зберегти напрацювання і досвід минулих поколінь, але і сформувати комплексний матеріал для вивчення, збереження і використання для потреб сьогодення.

Від початку існування людини колір допомагав пов'язувати її буденне життя з предметним світом та із світом надприродних сил. Культура поселення Скіфів має неповторний впізнаваний звірини стиль та золотаву колірну палітру. Прикраси виготовлялися із золота і виконували роль магічного оберега, а жовтий колір і блиск золота особлювали сонячне божество.

Аналіз орнаментальних мотивів Трипільської доби свідчить, що це були симетричні композиції, виконані в теплій гамі насичених кольорів, іноді доповнені контрастним сполученням зеленого й червоного. Припускають, що символічне значення кольорів пов'язане з культом світла і сонця, дерева життя.

За часів язичництва у слов'ян також домінував культ сонця, а саме бога Ярила, що відображалось в особливій пошані до жовтих і золотавих кольорів. Символічне значення кольору базувалося на колірному оточенні слов'янського народу. Зелений колір був символом весни, молодості та відновлення. Вірили, що зелене гілля охороняло людину від злих духів. Червоний був кольором вогню, крові та сили, оскільки кров – це сила, без неї людина помирає. Білий колір уособлював світло, чистоту та невинність, а чорний був символом пошани до предків. Синій колір ніс у собі ідею верховенства, що пов'язано з кольором неба.

У часи Київської Русі змінюється символіка червоного кольору, котрий стає провідним. Тоді в українській культурі міцно утвердилося його позитивне значення. З червоним стає пов'язаним все, що є красивим, урочистим, добрим. Святковим одягом стали червоні черевики, про гарну дівчину казали «красна дівця», про добре слово – «красне слівце». Нового звучання набуває і чорний колір, яким підкреслюють красу молодих людей (чорні коси, чорні брови). Своє значення зберіг білий колір як символ чистоти і добра.

З прийняттям християнства на Русі колір набуває нового значення і починає підкорюватися загальноприйнятим релігійним канонам. Відповідниками світла були також білий і жовтий кольори. Для найвищого вираження божественної енергії використовували золото, яким заповнювалося тло на іконах. Важливими кольорами були пурпурний, що означував імператорську владу, синій – небесний світ, червоний – земний. Червоний колір також уособлював вогонь, що дає життєво необхідне тепло, означав кров Ісуса Христа, що була пролита задля спасіння всіх людей та уособлював його любов. Чорний колір став кольором скорботи, вказував на глибину Божественної таїни. Зелений символізує юність, весняне пробудження та близький людський світ.

На період козацького бароко припадає час розквіту іконопису. Насичені кольори барокового живопису випромінювали божественну енергію, несли світло та вогонь. В релігійному мистецтві частково втрачається вплив Візантійської держави, натомість з'являється самобутній національний колорит. У зображенні ікон з'являється характерне для бароко тяжіння до урочистості та декоративності, вбрання святих рясніє рослинними орнаментами, подекуди можна впізнати елементи традиційної української вишивки. Червоний колір вказує на присутність національного художнього бачення, у поєднанні із золотавим є втіленням радості життя, його перемоги над смертю. Синій колір означає відданість і вірність, символізує вічну божественну істину. У цей час зароджуються традиційні національні промисли (народний петриківський розпис, косівська кераміка) з їх особливим народним символізмом. Червоний колір означав любов, вогонь життя, рідну

домівку, синій – спокій та життєву мудрість, коричневий колір став уособленням землі-годувальниці та надійності, а жовтий – символом багатства та врожаю. Зелений колір лишається символом пробудження природи, молодості та надії, білий символізує чистоту.

У мистецтві XIX століття зростає інтерес до відтворення образів українців у портретному і побутовому жанрах, що і зумовлює відповідну національну колористику творів, провідним у якій лишається червоний. Особливе символічне значення молодості і добра має червоний колір у творах Ф. Кричевського «Наречена», «Життя». Неперевершений майстер реалістичного живопису М. Пимоненко відтворював багатство українського вбрання, котре обов'язково мало мати у собі щось червоне, адже вважалося, що цей колір захищає від лихого ока та від усього поганого.

В українському мистецтві кінця XIX – початку XX століття відроджуються народні традиції, мотиви яких простежуються у творчості бойчукістів, котрі поєднали фольклорне мистецтво України і церковне Візантії. Для колористики їх творів характерні соковиті насичені барви, що втілюють національну символіку і зберігають релігійну: синій – небо і втаємниченість; білий – світло, чистота; коричневий – земля-мати; червоний – здоров'я, любов; жовтий – світло, сонце та зелений – молодість, відновлення. Видатний діяч українського авангарду К. Малевич зробив крок до розриву живопису із зображенням реального світу і зосередився виключно на кольорі. Він відкрив у чорному кольорі новий метафізичний зміст, надав білому значення свободи і безмежності.

Мистецтво сучасності багато в чому фундаментується психофізіологічними властивостями кольору, зберігаючи його національно-культурну інтерпретацію. Від комбінацій різних форм і кольорів в ритмічних композиціях залежить вираження емоцій. Теплий жовтий колір асоціюється з сонцем і радістю, а холодний навіть відчуження і хворобу; білий є уособленням спокійної чистої тиші, а чорний – тиші безнадійної; червоний втілює почуття пристрасті і тріумфу; синій є кольором спокою. Велика увага також приділяється психологічному впливу кольору в сфері дизайну (червоний – заборона, жовтий – увага, небезпека, отрута зелений – дозвіл, безпека, синій – повідомлення, безпека, жовтий з чорним – застереження, шкода, отрута).

Таким чином, історичний розвиток знаково-символічної функції кольору в українському мистецтві розпочався від скіфської й трипільської культури і триває до нашого часу. У період релігійно-міфологічних уявлень теплі кольори трактувалися як символ божественної енергії сонця. З прийняттям християнства значення кольорів підпорядковувалося релігійним канонам. У XX столітті з'явилося наукове обґрунтування психофізіологічного впливу кольору,

проте ніщо не змогло витіснити національний колорит з сучасного образотворчого мистецтва України.

Список використаних джерел:

1. Іттен Й. «Искусство цвета»: веб-сайт. URL: <https://www.rulit.me/books/iskusstvo-cveta-read-40941-1.html>
2. Кандинский В.О. О духовном искусстве. Москва : РИПОЛ классик, 2016.
3. Миронова Л.Н. Учение о цете. Минск : Высшая школа, 1993.
4. Прищенко С.В. Кольорознавство. Київ : Альтерпрес, 2010.
5. Сотник Л.І. Колір і його значення у мистецтві. *Вісник ХДАДМ. Теорія мистецтва*. Харків, 2015. № 6. С. 32–36.